

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 6 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Науризбаева Нуржамал Қудайбергенова</i> TURKISTONDA OILA VA NIKOH MUNOSABATLARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI VA ROSSIYA IMPERIYASI BOSQINIDAN KEYIN MINTAQADA YUZ BERGAN DEMOGRAFIK JARAYONLAR	14-22
<i>Ortiqov Yosin Abdulboqiyevich</i> DUNGANSHUNOSLIK TADQIQOTLARI TARIXSHUNOSLIGI (1990-2023)	23-34
<i>Бобожонова Феруза Хаятовна</i> СОВЕТ ҲОКИМИЯТИ ДАВРИДА ҚҲЙИ ВА ҲРТА ЗАРАФШОН ВОҲАСИДА ТАЪЛИМ ТИЗИМИ	35-40
<i>Halimov Tal'at</i> XX ASRNING 20-30 YILLARIDAGI QULOQLASHTIRISH SIYOSATI VA UNING SALBIY OQIBATLARI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA)	41-45
<i>Ilhomov Ziyovutdin Adxamovich, Shukurov Rustam Jo'raqulovich</i> ALEKSANDR BEKOVICH-CHERKASSKIY EKSPEDITSIYASINING BA'ZI TAFSILOTLARI: EKSPEDITSIYANING BOSHLANISHI	46-54
<i>Tilavova Shahnoza Salohitdinovna</i> MA'RIFATPARVARLARNING MATONATLI AYOLI XAYRINISO MAJIDXONOVA (1905-1937) HAYOTI VA FAOLIYATIGA CHIZGILAR	55-59
<i>Жайнаров Обиджон Ҳамид ӯғли</i> XX АСР 20-ЙИЛЛАРИДА ҲЗБЕКИСТОНДА АДВОКАТУРА ТИЗИМИДАГИ ҲЗГАРИШЛАР (ФАРФОНА ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА).....	60-64
<i>Toshpo'latov Mamadali Zaynidin o'g'li</i> NUROTA TUMANI YOSHLARINI QO'LLAB-QUVVATLASH YUZASIDAN AMALGA OSHIRILGAN CHORA-TADBIRLARNING TARIXIY TAHLILI (2017-2024)	65-73
<i>Umarov Baxtishod</i> SOMONIYLAR DAVRIDA BUXORODA ILM-FAN RIVOJI (TARIX VA TIBBIYOT MISOLIDA)..	74-79
<i>Йўлдошев Салимжон Валиевич</i> ИНТЕГРАЦИЯЛАШУВ ЖАРАЁНЛАРИ ВА ХАЛҚ ҲЙИНЛАРИ	80-85
<i>Askarov Azimjon Odiljon o'g'li</i> O'RTA OSIYODAGI ANGLIYA-ROSSIYA RAQOBATINING TARIXIY KONTEKSTI VA KATTA O'YIN SIYOSATINING VUJUDGA KELISHI	86-91
<i>Eshchanov Hurmat Matnazarovich</i> O'ZBEKISTON HUDUDI BRONZA DAVRIDA TOPOGRAFIK XUSUSIYATLARNI ETNIK JARAYONLARI KARTOGRAFIYASI.....	92-95
<i>Azamatova Gulmira Bayirbekovna</i> O'ZEKISTONDA AHOLI MIGRATSIYASI VA UNGA TA'SIR ETGAN IJTIMOYIYQTSODIY	

OMILLAR	96-100
<i>Raimov Mamasoat Safar o'g'li</i> ESKI TERMIZ HAQIDA TARIXIY MA'LUMOTLAR	101-105
<i>Usmanov Jahongir Xo'jaqulovich</i> MARKAZIY OSIYO TARIXSHUNOSLIGIDA ILK ILMIY QARASHLARNING SHAKLLANISHI	106-109
<i>Usmanova Inobat Ibragimovna</i> PROCESSES OF GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE IRON AGE POPULATION OF UZBEKISTAN	110-115
<i>Bekmirzayev Islomjon Ibrohim o'g'li</i> O'RTA G'OVASOY HUDUDI QADIMGI DAVR AHOLI TURAR-JOYLARI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR	116-120
<i>Gadoyev Dadaxon Xayrulloevich</i> BUXORDAGI "MASJIDI BALAND" MASJIDI QURILISHI VA TARIXI	121-125
<i>Rajabova Sabohat Bobirovna</i> IQTISODIY HAYOTDA TADBIRKOR AYOLLARNING TUTGAN O'RNI (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA)	126-132
<i>Aloxunov Alisher Ahmadjonovich</i> ARXELOGIYADA GEOGRAFIK AXBOROT TIZIMLARIDAN FOYDALANISHNING ASOSIY IMKONIYATLARI XUSUSIDA	133-138
<i>Sharopov Saidusmon Saidaxmadovich</i> XIX ASR OXIRI VA XX ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGINING JANUBISHARQIY HUDUDI SHAHARLARI, XUSUSAN QARSHI, SHAHRISABZ VA KITOB SHAHARLARINI RUS TARIXCHILARI ASARLARIDA YORITILISHI	139-144
<i>Axmedova Gulchehra O'skinovna</i> SHEROBOD VOHASI NOMODDIY MADANIYATI DURDONALARI	145-149
<i>Abduraximov Husniddin</i> O'ZBEKISTON VA AVSTRIYA RESPUBLIKASI O'RTASIDA INVESTITSIYAVIY, HUQUQIY HAMDA ILM-FAN SOHASIDA HAMKORLIKNING MUSTAHKAMLANISHI	150-158
<i>Turopova Mohidil Turdiyevna</i> O'ZBEKISTON JUNUBIY HUDUDLARI TOPONIMIKASINING TABIAT BILAN BOG'LIQLIGI VA URF-ODATLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	159-163
<i>Annayeva Zarifa Musurmonqulovna</i> EKOLOGIK HOLATNI BARQARORLASHTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI	164-168
<i>Ahmadov Xurshid San'atovich</i> "CHIG'ATOY IMLOSI" VA MILLIY ZIYOLILAR	169-175
<i>Axmadova Nafisa Axmad qizi</i> O'ZBEKISTON VA GERMANIYA MADANIY ALOQALARINING RIVOJLANISHI	176-179

<i>Жумаева Шоҳида Чориевна</i> МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ	180-186
<i>Elmuratova Umida Farxadovna</i> TA'LIM IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISHNING GENDER TENGLIGINI TA'MINLASHGA TA'SIRI	187-191
<i>Nazarov Otabek Muzrobovich</i> XX ASRNING 80-YILLARI QATAG'ONLIK SIYOSATINING SURXONDARYODAGI IJTIMOYIY- IQTISODIY JARAYONLARGA TA'SIRI	192-197
<i>Kupaysinov Ismoyiljon Ahmadjanovich</i> 1950-1990 YILLARDA ANDIJON OBLASTI JAMOAT TRANSPORTI FAOLIYATI VA UNDAGI AYRIM MUAOMMOLARNI MATBUOTDA YORITISHI ("KOMMUNIST" GAZETASI MATERIALLARI MISOLIDA)	198-202
<i>Oripova Laylo Zafarovna</i> O'ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI FAOLIYATI TARIXIGA NAZAR	203-207
08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI	
<i>Magsud Azad Guliyev</i> OZARBAYJONDA YASHIL ENERGIYAGA O'TISH: SO'ROQ NATIJALARINI TAHLIL QILISH	208-214
<i>Глазова Марина Викторовна</i> ВКЛАД «ЗЕЛЕНОВОГО» УЧЁТА В ФИНАНСОВОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ В УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ КОМПАНИЙ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ В УЗБЕКИСТАНЕ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	215-231
<i>Oratov Jaxongir Jurayevich</i> RAQAMLI INNOVATSIYALAR DAVRIDA MOLIYAVIY BARQARORLIKNI VAHOLASHDA EKONOMETRIK MODELLAR	232-238
<i>Шадиева Дилдора Хамидовна</i> БАНК СОҲАСИГА РАҚАМЛАШТИРИШ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ ТАЪСИР	239-243
<i>Umronov Eldorbek Sodirovich</i> TURISTIK KORXONALARDA TADBIRKORLIK FAOLIYATI RAQOBATBARDOSHLIGINI VAHOLASH	244-255
<i>Sattarov Umirzoq Normengovich</i> MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA TRANSFORMATSIYALASH JARAYONI... ..	256-262
<i>Хамдамов Шавкат Комилович</i> СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА И БОРЬБА С БЕДНОСТЬЮ: СТРАТЕГИИ ФИНАНСИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	263-267
<i>Хайитов Жамшид Холвоевич</i> ИҚТИСОДИЁТДА ОБОДОНЛАШТИРИШ ХИЗМАТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – ДАВР ТАЛАБИ	268-272
<i>Xurramov Azamat Fayzullayevich</i> BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA UY XO'JALIGI SEKTORINING O'RNI VA AHAMIYATI	273-278

Алимханова Нигора Алимхановна
 ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАР АУДИТИДА ТАҲЛИЛИЙ АМАЛЛАРНИ ҚЎЛАШ 279-287

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Жумаев Ойбек Маратович
 О‘ЗБЕКИСТОНДА КАМБАГ‘АЛЛИКНИ ҚИСҚАРТИРИШ ДИНАМИКАСИНИНГ ИЖТИМОИЙ-СИЙOSIY
 ИНАТЛАРИ 288-296

Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна
 ХОЖА АҲРОР ТАЪЛИМОТИДА ИНСОНИЙ ҲАҚИҚАТ МАСАЛАСИ 297-302

Хайридинов Аббосхон Анварович
 ҒАРБ МАДАНИЯТИНИ ОММАЛАШИШИГА ИЧКИ ОМИЛЛАР ТАЪСИРИ 303-311

Мухамеджанова Лалихон
 АХЛОҚНИНГ ЖАМИЯТДАГИ ТРАНСФОРМАЦИОН ВА БАРҚАРОРЛАШТИРУВЧИ
 ФУНКЦИЯЛАРИ 312-317

То‘ева Муҳаййо Шuhrat qizi
 О‘ЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASINING YANGILANISH JARAYONIDA XOTINQIZLAR INNOVATSION
 ТАФАККУРИНИ OSHIRISH VA FAOLLASHUVI BORASIDAGI SIYOSATI:UMUMNAZARIY
 ТАHLILLAR..... 318-322

Ro‘zimurodov Siroj Madatovich
 OILANING IJTIMOIIY-IQTISODIY MUNOSABATLARNI SHAKLLANTIRISHDA MA’NAVIY-
 AXLOQIY TARBIYANING TA’SIRI 323-326

Ravshanov Ulug'bek Rahbarovich
 AXBOROT GLOBALLASHUVI SHAROITIDA YOSHLARDA MILLIY O‘ZLIKNI TARBIYALASH
 MASALALARI 327-332

Allayarova Marxabo Mavlanovna
 SHAXS BADIY IJODINI SHAKLLANTIRISHNING ESTETIK MUAMMOLARI VA
 MA’NAVIYAT 333-337

Хашимов Шерахон Жўрахонович
 ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚАРО ИМИДЖИНИНГ ЮКСАЛИШИДА ТИББИЁТ ТУРИЗМИНИНГ
 ТУТГАН ЎРНИ..... 338-342

Soatov Rasul Muxitdinovich
 BOBORANIM MASHRAV HAYOTI VA IJODIDA TASAVVUFGA DOIR QARASHLAR
 TAHLILI 343-348

Ashurov Navfal Burxonjon o‘g‘li
 MOVAROUNNAHR MIQYOSIDA NASAF SHAHRINING ILMIIY-MADANIY ASOSLARI 349-352

Ўразалиева Гулшада Бекнўлатовна
 ГЕНДЕР ТЕНГЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ - ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН СТРАТЕГИЯСИНИНГ УСТУВОР
 ЙЎНАЛИШИ 353-358

Xudaynazarov Samad Xudayberdiyevich, Turgunov Azim Turgunovich
 JAMIYATNING MA’NAVIY - IJTIMOIIY RIVOJLANISHIDA O‘ZBEK XALQI MILLIY
 QADRIYATLARINING O‘RNI 359-364

<i>Suvanov Ilhom Abdixalilovich</i> AXBOROT-MAFKURAVIY TAHDIDLARGA QARSHI KURASHDA MILLATLARARO TOTUVLIK VA DINIY BAG'RIKENGLIKNI TA'MINLASHNING AHAMIYATI	365-371
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> SHARQ ALLOMALARI ASARLARIDA OILA VA TARBIYA MASALALARI	372-376
<i>Kayumova Aziza Toshmuradovna</i> IBN XALDUNNING JAMIYAT VA IJTIMOYIY TARAQQIYOT TO'G'RISIDAGI QARASHLARI	377-381
<i>G'ulomov Obid G'ayratovich</i> YOSHLAR MA'NAVIY KAMOLOTIGA TA'SIR ETUVCHI IJTIMOYIY-MADANIY OMILLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	382-385
<i>Панжиев Сухроб</i> ГЛОБАЛЛАШУВ ВА ҒОЯВИЙ ТАҲДИДЛАР ДАВРИДА ҲАҚИҚАТ ТУШУНЧАСИНИНГ АҲАМИЯТИ	386-391
<i>Matnazarova Muhayyo Axmetjanovna, Azimova Charos Azamatovna</i> "ETNOS", "MILLAT" TUSHUNCHALARINING MAZMUN-MOHİYATI VA ULARNING ILMIY- NAZARIY TAHLILI	392-398
<i>Amanov Alisher Kaxramonovich</i> VAQTNI ILMIY JIHATDAN TAHLIL QILISH HAMDA UNI FALSAFIY VA MADANIY NUQTAI NAZARDAN O'RGANISH	399-404
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Пайзибаева Мадинахон Собиржон қизи</i> БРИТАНИЯ ХАЛҚ ЭРТАКЛАРИНИНГ ШАКЛЛАНИШИДА КЕЛЬТ МИФОЛОГИЯСИНИНГ ТАЪСИРИ ВА ЎРНИ	405-409
<i>Tevosyan Gayane Arturovna</i> O'ZBEK VA RUS TILI GRAMMATIKASINING QIYOSIY TIPOLOGIYASI	410-417
<i>Boynazarov Islom Abduxalimovich</i> INGLIZ TILIDAGI FALSAFIY TERMINLARDA SINONIMIYA HODISASI	418-421
<i>Bahriddinova Yulduzxon Bahriddin qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI BOTANIK TERMINLARNING NOMINATIV TAHLILI VA BINAR NOMLANISHI	422-426
<i>Javliyev Mansurbek Odil o'g'li</i> KONSEPT TUSHUNCHASINING HOZIRGI ZAMON LINGVISTIKASIDA TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI	427-431
<i>Ruziyev Xusniddin Baxritdinovich</i> PARALLEL KORPUSLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	432-436
<i>Rahimova Shahnoza Palvannozirovna</i> INGLIZ TILIDAGI IBORALARNI O'RGANISHDA TARJIMA MUAMMOLARI	437-442
<i>Muhamadiyev Timur Urazovich</i> INGLIZ TILIDAGI OAVDA OMMAVIYLASHMAGAN IBORALARDAN FOYDALANISH	443-446

<i>Панжиева Насиба Нармахматовна</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ	447-451
<i>Умирова Дилфуза Суюновна, Асадов Шухрат</i> ОБРАЗОВАНИЕ ЯВЛЯЕТСЯ НЕОТЪЕМЛЕМОЙ И НЕПРЕРЫВНОЙ ЧАСТЬЮ ПРАВ И ИНТЕРЕСОВ ЧЕЛОВЕКА	452-456
<i>Ибрагимова Мохира Муратовна</i> ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПСИХОЛОГИЗМ И ЕГО ФУНКЦИИ В ТВОРЧЕСТВЕ ВИРДЖИНИИ ВУЛЬФ	457-464
<i>Тойчиева Насибахон Суранбаевна, Ткебучава Ирина Георгиевна, Темирова Шоира Гайбуллаевна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ ЛИНГВИСТИКИ	465-477
<i>Nurimova Diyora</i> LIRIK DISKURS VA UNING MOHIYATI	478-482
<i>Axmadjonova Mohinur Iqboljon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILIDA NUTQ AKTLARINING SEMANTIK TUZILISH TAHLILI	483-491
<i>Jumanazarov Shukurali Tashmamatovich</i> KORPUS TUZISH TEXNOLOGIYASI.....	492-495
<i>Samadova Oydin Ilxomjon qizi</i> FRAZEOLOGIK BIRLIK TUSHUNCHASI HAMDA UNING QO'LLANILISHI	496-500
<i>Xatrayeva Rano Rajabovna</i> XX ASR INGLIZ ILMIY FANTASTIKASINI TARJIMA QILISH XUSUSIYATLARI	501-505
<i>Ermatov Ixtiyor, Mamatqulov Azizbek</i> A.HOJIYEVNING TERMINOLOGIK LUG'ATLARI XUSUSIDA	506-510
<i>Muxtorova Moxlaroyim</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TANBEH BERISHNI BILDIRUVCHI BIRLIKLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	511-517
<i>Abdullayeva Nilufar Ramazonovna, Aliqulova Rohila</i> O'SIMLIK NOMLARI BILAN BOG'LIQ TARBIYAGA OID MAQOL VA MATALLARNING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI	518-521
<i>Носирова Мубина Олимовна</i> СПЕЦИФИКА ОТРАЖЕНИЯ АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКИХ ПОСЛОВИЦ В СЛОВАРЯХ РАЗНОСИСТЕМНЫХ ЯЗЫКОВ	522-528
<i>Хасанов Зафар Бахтиyorovich</i> ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA SPORT ATAMALARINI O'RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI	529-534
<i>Рахматов Бекзод Уктам угли</i> СОЦИАЛЬНО-ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ПОНЯТИЯ «УЧИТЕЛЬ»	535-539

Yaxyoyev Fayzullo muhammadsoli o'g'li
XX ASRNING IKKINCHI YARMIDA ALISHER NAVOIY LIRIKASIGA DOIR MATNSHUNOSLIK
BILAN BOG'LIQ TALQINLAR..... 540-546

Otajonova Dildor Baxtiyarovna
KORPUS TURLARINING LINGVISTIKA SOHASINI TARAQQIY ETTIRISHDAGI
AHAMIYATI 547-551

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович
МАЪНАВИЙ ЗИЁН КОМПЕНСАЦИЯСИ МИҚДОРНИ АНИҚЛАШНИНГ НАЗАРИЙ ВА
АМАЛИЙ МАСАЛАЛАРИ 552-559

Fayzullayev Aslbek Ulug'bek o'g'li
MULKNI QASDDAN NOBUD QILISH YOKI UNGA ZARAR YETKAZISH UCHUN JINOIY
JAVOBGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISHNING AYRIM MASALALARI 560-564

Элмуродов Ҳусан Элмуродович
МЕҲНАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ СОҲАСИДА ЎҚУВДАН ҲАМДА БИЛИМ ВА
КЎНИКМАЛАРИ ТЕКШИРУВДАН ЎТМАГАНДА ИШДАН ЧЕТЛАШТИРИШ..... 565-572

Аслонова Лайло Олимовна
ИЛМИЙ ХОДИМЛАР ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИНИ БЕЛГИЛАШНИНГ АЙРИМ
МАСАЛАЛАРИ 573-583

Файзиева Гулрух Мухаммади кизи
НЕКОТОРЫЕ ПОНЯТИЯ В СФЕРЕ ГАРАНТИИ ПРАВО НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ
ЖИЛИЩА 584-588

Ибрагимова Сабина Эркиновна
К ВОПРОСУ О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ В СФЕРЕ
ДОСУДЕБНОГО УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН..... 589-593

Tosheva Maftuna Anvar qizi
AXLOQQA QARSHI JINOYATLARNING JINOYAT-HUQUQIY JIHATLARI 594-600

Халилов Дониёр Нортажиевич
КОНСТИТУЦИОННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРАВ И
СВОБОД В СОЦИАЛЬНОМ ГОСУДАРСТВЕ 601-607

Файзуллаева Нигорахон Равшановна
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОГОВОРА В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОГО
КУЛЬТУРНОГО ПРАВА 608-618

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Saydillayeva Mehrinaz Bahodir qizi
OLIIY TA'LIM TIZIMIDA TA'LIM DASTURLARINI LOYIHALASHTIRISH ASOSIDA PEDAGOGIK
TA'LIM METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH ASOSLARI 619-626

Ubaydullaeva Jamila Hurramovna
DARS TURLARI VA DARSNI REJALASHTIRISHGA NISBATAN YONDOSHUVLAR 627-631

<i>Ro'ziyeva Nazira Yodgorovna, Panjjeva O'g'ilshod Baxodir qizi, Jo'raev Baxodir Norbo'tayevich</i> O'QUVCHILARGA TABIATNI ASRASH VA EZOZLASHNI "YASHIL MAKON" MILLIY TEKNOLOGIYA LOYIHASI ASOSIDA AMALIY ANJUMANLAR ORQALI OLIB BORISH	632-640
<i>Юлдошев Рустам Дилшод угли</i> РОЛЬ ПРАГМАТИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ИЗУЧЕНИИ ЯЗЫКА И КОММУНИКАТИВНОМ ПРОЦЕССЕ	641-645
<i>Razzakov Baxrom Abdug'afurovich</i> BO'LAJAK MUHANDISLAR UCHUN OG'ZAKI MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH: INGLIZ TILI DARSLARIDA TRANSPORT TERMINOLOGIYASINI O'RGANISHGA MISOLIDA.....	646-650
<i>Salimova Shahlo Sayfulloyevna</i> TA'LIM TIZIMIDA XAVFSIZ MUHITNI YARATISH MUAMMO VA ISTIQBOLLARI	651-656
<i>Kuchkarova Arofathon</i> MATEMATIKA DARSLARIDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH (GEOGEBRA DASTURI MISOLIDA)	657-661
<i>Radjabova Gulnoza Giyosiddinovna</i> YOZISH BO'YICHA KO'RSATMALARINI TAKOMILLASHTIRISHDA ZAMONAVIY AMERIKA INGLIZ TILI KORPUSINING (COCA) ROLI	662-669
<i>Sharifov Muxriddin Kamoladdin o'g'li</i> PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARIDA MAXSUS FANLARNI O'QITISH ISTIQBOLLARI	670-675
<i>Saidova Surayyo Yarqulovna</i> NOFILOGIK TA'LIM YO'NALISHI TALABALARI O'QISH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA SOHAVIY MATNLAR XUSUSIYATLARI VA MATN TANLASH TAMOYILLARI	676-686
<i>Djalolov Furqat Fattohovich</i> UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA INGLIZ TILI TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA SIFATINI YAXSHILASH YO'LLARI	687-691
<i>Niyazova Minara Baxramovna</i> TEKNIKA OLIY O'QUV YURTLARIDA TALABALARNI FRANSUZ TILIGA QIZIQTIRISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI.....	692-697
<i>Amrillayev Husniddin Ashrab o'g'li</i> OLY TA'LIMDA VIRTUAL LABORATORIYALARDAN O'QUV JARAYONIDA FOYDALANISHNING PEDAGOGIK JIHATLARI	698-702
<i>Boboyeva Zarifa Jahonqulovna</i> SPORT TAYYORGARLIK JARAYONLARINING ADAPTIV MEXANIZMLARI.....	703-708
<i>O'rozov Shahobiddin Ziyadullayevich</i> AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRIDA DAVLATNI BOSHQARISH TAMOIYILLARI.....	709-713
<i>Muxtshamova Parvina Zahitovna</i> ESL DARSLARIDA HAQIQIY MATERIALLARDAN FOYDALANISH	714-716

Received: 20 May 2024
Accepted: 30 May 2024
Published: 19 June 2024

Article / Original Paper

THE PROBLEM OF HUMAN TRUTH IN THE TEACHINGS OF KHOJA AKHRAR VALIY

Navruzova Gulchehra Nigmatovna

Doctor of sciences philosophy, professor. Bukhara engineering technological institute.

Email: premium.progress@mail.ru

Abstract. The article is based on a philosophical analysis of the treatises and rasha of Khoja Ahrar Vali, who turned the teachings of Naqshbandi into a global path-tariqat, about the reality of human truth.

Key words: Khoja Akhror Vali, man, body, spirit, heart, humanity.

ХОЖА АХРОР ТАЪЛИМОТИДА ИНСОНИЙ ҲАҚИҚАТ МАСАЛАСИ

Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна

Бухоро муҳандислик-технология институти “Ижтимоий фанлар” кафедраси профессори, фалсафа фанлари доктори

Аннотация. Мақолада Нақшбандия таълимоти жажҳоний тариқатга айлантирган Хожа Ахрор Валийнинг рисола ва рашҳаларининг фалсафий таҳлили асосида инсонийлик ҳақиқатига оид ғоялари асосланган.

Калит сўзлар: Хожа Ахрор Валий, инсон, тана, руҳ, қалб, инсонийлик.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I6Y2024N43>

Кириш. Янги Ўзбекистонда Учинчи Ренессанс пойдеворини куриш учун баркамол авлодни ҳалоллик, меҳнатсеварлик, инсонпарварлик, бағрикенглик ва мурсою мадора руҳида тарбиялаш долзарб масаладир. Бу вазифани амалга оширишда ижтимоий фанларнинг ўрни каттадир. Айниқса инсонларни дунёқарашини шакллантиришда асосий рол ўйнайдиган фалсафа фанининг давр талаби асосида янги методология билан ўтишнинг аҳамияти каттадир. Фалсафанинг асосий категорияси инсондир. Фалсафа фани инсон борлиғи, оламни билиши, оламга муносабати, ҳаётининг мазмуни масалаларини ўрганади. Инсон ва инсонийлик тушунчасини тушуниш ва англашда тасаввуф фалсафасининг ўрни каттадир. Тасаввуфнинг Нақшбандия таълимоти жажҳоний тариқатга айлантирган Хожа Ахрор Валийнинг маънавий меросидаги инсон, инсонийлик, инсон ҳақиқатига оид қарашларини ўрганиш баркамоло авлодни тарбиялашнинг асосий вазифасидир.

Адабиётлар таҳлили ва методология. Нақшбандия тасаввуфий таълимоти Баҳоуддин, Шоҳ Нақшбанд, Хожайи Бузург, Балогардон каби номлар билан машҳур бўлган Муҳаммад ибн Муҳаммад Бухорий(1318-1389) асослаган [1,3-6,11-13].

Нақшбандия камолот йўли меъёрдаги, хушёрликга асослангандир[9-10]. Бу таълимот мустақиллик даврида янгича назар асосида ўрганила бошланди. Бу таълимотни жаҳоний тариқатга айлантирган Хожа Аҳрор Валий Баҳоуддин Нақшбанд ва унинг шогирдлари қарашларини назарий жиҳатдан ривожлантирди. Мустақиллик даврида Хожа Аҳрор ҳаёт йўли ва рашҳалари жамланган “Рашаҳот” асари таржима этилди[17]. Хожа Аҳрор таваллудининг 600 йиллигига бағишлаб, унинг рисолалари жамланди, таржима этилиб, “Табаррук рисолалар” номи билан нашр этилди [18]. Хожа Аҳрорни тавсифлаган Алишер Навоий[2,14] асарлари нашрдан чиқди. Мустақиллик даврида Хожа Аҳрор Валийнинг ҳаёт йўли ва маънавий меросини Ботир Валихўжаев яхши ўрганганлар[7]. Бу манбалар асосида Рахматова Холидахон монографиялар[8,15-16] нашр этиб, диссертация ёқладилар. Хожа Аҳрор Валийнинг рисола ва рашҳалардаги инсоний ҳақиқатига оид қарашлари герменевтик услуб асосида таҳлил этилди. Илмий жамоатчиликни тушунишига уйғун қиёсий таҳлиллар асосида масала ёритилди.

Муҳокама. Хожа Аҳрор инсонийлик ҳақиқати деган масалага махсус эътибор беради. У – “Инсонийлик ҳақиқати Ҳақ субҳонаҳудан бошқага муҳаббат ва майл аралашмаларидан холи бўлиш” [18:66]- эканлигини ёзади. Хожа Аҳрор муҳаббат ва майл инсонда Ҳақга ҳам ғайрга ҳам бўлиши мумкин деб, ғайрнинг зотиға ибодат қилиш ғайрга муҳаббат ва майл эканлигига ва ғайрга мансуб бўлиш ва ҳойу ҳавас этагини ушлашлигини таъкид этади. Хожа Аҳрор буни Қуръони Каримдаги Жосия сураси, 23 оят – “Эй Муҳаммад (с.а.в.)! Ҳойу-ҳавасини, орзу-ҳавасини илоҳ қилиб олган кимсани кўрдингиз-ми? У била туриб (Аллоҳға эмас, ўз нафсининг орзусига кул бўлгани учун ҳам) Аллоҳ уни залолатга қолдиради!” асосида изоҳлайди.

Нафс истаги ейиш, кийиш, зеб-зийнат, шаҳват, мол-дунё кабиларга меъёридан ортиқ боғланиш инсонни тубанлаштиради. У мол-дунё, мансаб, нафс истаклари учун ҳайвоний ҳолатга тушади. “Ҳақиқий мақсад одамзот Ҳақдан бошқага гирифтор бўлишдан халос бўлсин”, “Инсонийлик ҳақиқати Ҳақ субҳонаҳудан бошқага гирифтор бўлишдан озод бўлиш”[18:66] эканлигини Хожа Аҳрор таъкид этади.

Хожа Аҳрорнинг бу таърифларидан маълум бўладики, у инсонни илоҳий сифатли мавжудот дейди ва шунинг учун ҳам илоҳийликка уйғун ҳаракатни унга мос деб ҳисоблайди. Илоҳий сифатли инсон бутун борлиқни Ҳақ назари билан кўради ва уни эъзозлайди. Бундай инсонни назари баланд, ўзи жуда юксак мартабада бўлади.

Хожа Аҳрор икки асари “Рисолаи Ҳавроийя” (“Ҳурлар ҳақидаги рисола”) ва “Фикроти Аҳрория” да ҳам инсонга нисбатан қуйидаги рубоийни келтиради:

Эй нусхаи номаи илоҳи, ки туи,

Эй оинаи Жамоли Шоҳи, ки туи.

Берун зи ту нест, ҳар чи дар олам ҳаст,

Дар худ биталаб ,ҳар он чи хоҳи, ки туи.[18:374]

Мазмуни:

Илоҳий номанинг нусхаси сенсан,

Шоҳ (Ҳақ) Жамолининг кўзгуси сенсан.

Нимаики оламда бўлса, сендан ташқарида эмас,

Нимани истасанг, ташқиридан эмас ўзингдан изла ўша сенсан[18:24,18:69].

Шунингдек Хожа Аҳрор шу мазмундаги “Ман арафа нафсаҳу фақод арафа Роббаҳу” (“Кимки ўз нафсини таниса, бас у (шундан сўнг) ўз Роббисини танигай” ҳадисини ҳам келтиради.

Хожа Аҳрор инсонийлик ҳақиқатига эришиш учун саъй-ҳаракат, ҳиммат ва вақтга эътиборни зарур, деб ҳисоблаганлар. “Кунларни беҳуда ўтказмаслик керак. Умрни шундай нарсага сарф қилмоқ лозимки, сендан мақсад шул бўлсин. Сенинг камолинг ўшандадир”[18:120121] деб, у ҳар бир инсон ўз ҳаётининг мазмун-моҳиятини, ўз истеъдодини таниши ва жамиятда ўз ўрнини топа олиши лозимлигини уқтиради.

Хожа Аҳрор инсон тана ва руҳдан иборатлиги ва “руҳнинг жасадга гирифтор бўлиши” инсон ҳақиқати эканлигини айтади. Руҳ танага кирганида муқаддас, илоҳий оламда бўлмаган нарсалар унда ҳосил бўлади. Чунки тананинг талабларини нафс акс эттира бошлайди ва турли ҳижоб, парда, боғланишлар пайдо бўлади. Натижада инсон ўз-ўзини англаб, саъй-ҳаракат қилмаса тубанлашиб, залолатга тушиши мумкин.

Натижалар. Инсоний ҳақиқатни Хожа Аҳрор валийларга таяниб, қалб ва руҳ билан боғлайди. Қалб илоҳий ишқу муҳаббатга гирифтор бўлиши лозим дейди. “Маънавий давлат шулки, ўз дилингни шалоғили кавнайдан холи қилмоғингдир”, [18:130] яъни қалб икки дунё боғланишларидан фориғ бўлиши лозим, дейди Хожа Аҳрор. У: “Қалб ул-мўъмин Аршуллоҳил аъзам” – “Мўъмин банданинг қалби Аршуллоҳдан ҳам аъзам” дир ҳадисини келтиради.

Хожа Аҳрор қалбни поклашга эътиборни қаратиб шундай ўғит беради: “Ўзингни фаррош сингари тутмоқ керак. Дилни кавний тааллуқотлар хасу хашагидан тозаламоқ даркор.”[18:138] Хожа Аҳрор фаррошнинг супургиси деб - зикр яъни Ҳақни эслаш эканлигини уқтиради ва шу маънода ёзади:

*Зикр гў, зикр то туро жон аст,
Зиндагийи дил ба зикри Яздон аст.
Чун ту фоний шави зи зикр ба зикр,
Зикри хуфияки, гуфтаанд он аст[18:133].*

Мазмуни:

*Зикр айт, зикр, то танангга жонинг бор,
Қалб тириклиги Яздон-худо зикри биландир.
Сен зикрдан зикргача фоний бўлсанг,
Хуфия зикр айтганлари шудир.*

Хожа Аҳрор фикрича, дил – қалб Ҳаққа огоҳ бўлиш шарафига мушарраф бўлса, дилда ҳеч нарсага ўрин қолмайди у ғафлатдан уйғонади. Огоҳлик ҳақиқийликка далилдир, деб Хожа Аҳрор: “Ҳақиқий саодат мана шу огоҳликдан бошқача бўлмайди”, [18:134] деган ғояни таъкид этади. Бу саодатга эса инсонни Хожа Аҳрор фикрича хожагон-нақшбандия таълимоти муяссар қилиши мумкиндир.

Хожа Аҳрор ғоялари Баҳоуддин Нақшбанднинг қуйидаги ғоялари билан уйғундир:

*Зи ғайрат хонаи дилро зи ғайрат кардаам холи,
Ки ғайратро намешояд дар ин хилватсаро будан[30:19].*

Мазмуни:

*Ғайрат қилиб, дил уйини ғайр (мосиво)дан тозаладим,
Чунки бу хилват саройида ўзга муносиб эмас.*

Хожа Аҳрор шундай айтганлар: “То кўнгулни дунё ва уқбо муҳаббатидан тозаламасанг, Ҳазрати Худованди Каримга маҳал бўлмайдур. Зероки, экилган ерга экиб бўлмас ва битилган қоғозга битиб бўлмас.” [18:347] Қалб бошқа нарсаларга боғланса, Хожа Аҳрор уни экилган ер ёки битилган қоғоз каби демоқда. У қалбни асосий вазифаси Ҳақни маҳали – манзил-макони, тажаллий этадиган кўзгуси бўлиши лозим демоқда.

Хожа Аҳрор инсонга турли таърифлар берган. У бир жойда шундай айтади: “Дунёдаги бор нарсаларнинг улуғроғи зоҳирга қараганда одамзоддир. Ва хорроғи кучукдур. Хирадмандлар иттифоқи бирла Ҳақ танигувчи кучук Ҳақни танимаган одамзоддан яхшироқдур” [18:346] Хожа Аҳрорнинг бу фикри қуйидагиларга уйғундир:

*Писари Нуҳ бо бадан биншаст,
Хонадони нубувваташ гум шуд.
Саги асҳоби Каҳф рўзе чанд,
Паи некон гирифтум мардум шуд.*

Мазмуни:

*Нуҳнинг ўғли ёмонлар билан бўлди,
Натижада пайғамбарлик хонадонини йўқотди.
Каҳф асҳоби ити неча муддат,
Яхшилар билан бўлиб, жаннатий бўлди.*

Хожа Аҳрор инсоний ҳақиқатни топишда хотиранинг махсус ўрни борлигига эътибор берган. Инсон камолотида хотиранинг ўрни катта. Тасаввуф аҳли бу масалага махсус эътибор берганлар. Хожагон таълимоти асосчиси Хожаи Жаҳон номи билан машҳур Абдулҳолиқ Ғиждувоний тариқатига киритган ёдкард (хотирга келтириш, эслаш), бозгашт (қайтиш, қайтадан қилинган амалларни эслаб таҳлил этиш), ниғаҳдошт (хотира муҳофафаси, хотирани сақлаш), ёддошт (хотирани тўхтатиш) каби тамойиллар инсон хотирасини мустаҳкамлаш ва асл зарурий нарсаларни ёдда сақлашга қаратилган. Хожагон тариқатининг йирик намояндаси Ҳазрат Азизон номи билан машҳур Хожа Али Рометаний ўзининг “Рисолаи Азизон” асарида инсон камолоти учун зарур бўлган ўн шартдан бири хотирани сақлаш деб ёзади. У инсон хотирасини нафсоний, шайтоний, малакий, раҳмоний бўлишини таъкидлаб, инсон ёмон хотира – шайтоний, нафсонийни ўчириб, йўқотишга ҳаракат қилиши ва малакий, раҳмоний хотирани сақлашга интилиши лозим деб таъкид этади.

Хожагон таълимотидаги ғоялар асосида вужудга келган нақшбандияда ҳам бу тамойиллар тўла қабул қилинди. Нақшбандия таълимотининг йирик вакиллари билан Хожа Аҳрор Валий ҳам асарларида ёдкард, бозгашт, нигоҳдошт, ёддоштни батафсил таҳлил этган. У ўзининг “Анфоси нафийса” (“Нафис нафаслар”, “Нозик латиф иборалар, фикрлар”) рисоласида инсон бор ғайратини Ҳақ – Худони “Ҳар вақт, балки ҳар лаҳза ёдда сақлашга сарф этиши” [18:38] зарур дейди. Буни Хожа Аҳрор маърифатни

ҳосил бўлиши учун асосий сабаблардан бири сифатида “Рисолаи волидия” асарида ҳам кўрсатади.

Хожа Аҳрор Валий инсонни яралишидан мақсад маърифатли бўлиши деб ҳисоблайди. У Қуръони Каримдаги Ва-з-Зориёт сурасининг 56-ояти: “Мен жинлар ва одамларни ўзимга ибодат қилишлари учунгина яратдим”дан мурод маърифатдир деб айтади. “Маърифат эса фақат ботиний амал”[18:27] деб таъкид этади.

Хожа Аҳрор инсон деганда инсонийлик ҳақиқатини англашга эътиборни қаратиши масаласини кўтарган алломадир.

Хулоса. Хулоса қилиб айтиш мумкинки, Хожа Аҳрор Валийнинг инсон, инсонийлик, инсон ҳақиқати ғоялари, инсон фалсафасининг долзарб масалаларини ичига олади. Бу қуйидагиларда намоён бўлади:

– Хожа Аҳрор Валий инсонийлик ҳақиқати деганда ҳақиқий бандалик, яъни фақат Ҳақ, асл билан боғланиб, ўшанга мос уйғун яшашни тушунган.

– У инсоний ҳақиқат учун инсон муҳаббат ва майл – ихтиёри тўла илоҳий бўлишини зарур деган.

– У инсонийлик ҳақиқатга етишда нафс тарбияси, қалб тасфиясининг ўрни муҳимлигини таъкидлаган.

– У инсонийлик ҳақиқатини англаш учун тор доирадаги, нафсоний боғланишларни узиб, бутун оламни илоҳий неъмат сифатида қадрлаш даражаси ва ҳолатига етиш лозим деб ҳисоблайди.

– У инсоний ҳақиқатга етиш учун саъй-ҳаракат, ҳиммат, вақт қадрини билиш, руҳ камолоти ва қалб поклиги, хотира ва огоҳликни муҳим деб таъкид этади.

Хожа Аҳрор Валийнинг инсоний ҳақиқат ҳақидаги ғоясини ҳозирги кунда комил инсон тарбияси жараёнида қўллаш яхши самара беради.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Абул Муҳсин Муҳаммад Боқир ибн Муҳаммад Али. Мақомоти Хожа Баҳоуддин Нақшбанд / Форсийдан таржимон, сўз боши, изоҳ ва луғат муаллифи Маҳмуд Ҳасаний. – Тошкент: Ўзбекистон, 2019. – 335 б.
2. Алишер Навоий. Ҳайратул аброр/Хамса тўла асарлар тўплами. 10 жилдлик. 6 жилд. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт – матбаа ижодий уйи, 2011- 805 б.
3. Баҳоуддин Нақшбанд. Аврод (тўлдирилган иккинчи нашр). Мақола, изоҳ ва шарҳлар муаллифи, таржимон Г.Н Наврўзова. Т.: “Sano standart” нашриёти, 2019. 112 б.
4. Баҳоуддин Нақшбанд. Рубойилар. Бухоро: “Дурдона” нашриёти, 2023 – 84 б.
5. Баҳоуддин Нақшбанд. (Манбалар таҳлили). Тўплаб нашрга тайёрловчи, мақола, изоҳ ва шарҳлар муаллифи. Г. Н. Наврўзова. Т.: “Sano standart” нашриёти, 2019. 256 б.
6. Баҳоуддин Нақшбанд. Ҳикматли сўзлар. Bahouddin Nakshband. Words of wisdom. Ҳикматли сўзларни тўпловчи ва мақолалар муаллифи. Г. Н. Наврўзова, Ҳикматли сўзларни инглиз тилига таржима этувчи З. Расулов. “Sadridin Salim Buxoriy”. “Durdona” nashriyoti. 2020. 52 б.
7. Валихўжаев Б. Хожа Аҳрор тарихи. (Самарқанд ва Самарқандликлар). –Т.: 1994. 96 б.
8. Наврўзова Г.Н., Рахматова Х.Х. Нақшбандия тушунчалари генезиси. – Бухоро: «Бухоро» 2010. 150 б.
9. Наврўзова Г. Нақшбандия тасаввуфий таълимоти ва баркамол инсон тарбияси. – Тошкент: Фан, 2005. – 233 б.

10. Наврўзова Г. Н Нақшбандия – камолот йўли. – Тошкент: Фан, 2007. – 189 б.
11. Наврўзова Г. Баҳоуддин Нақшбанд. (Рисола). Т.: “ABU MATBUOT-KONSALT” нашриёти, 2011. 24 б.
12. Наврўзова Г.Н. Хожа Баҳоуддин Нақшбанд ҳаёти ва маънавий мероси. – Т.: Фан, 2021. – 244 б.
13. Navruzova G.N. Bahauddin Naqshband – the seventh pir of Bukharai Sharif (Noble Bukhara). Islom tafakkuri (Maxsus son), 2020. 5-8-б.
14. Наврўзова Г.Н. Шоҳ Нақшбанд Алишер Навоий тавсифида. Islom tafakkuri (Maxsus son), 2021. 3-9 бет.
15. Раҳматова Х.Хожи Аҳрор Валийнинг ижтимоий-фалсафий қарашлари. – Тошкент: «Adib» нашриёти, 2014. 128 б.
16. Rahmatova X.X. Hoja Ahror Valiy ma’naviy merosida murosa falsafasiga doir g’oyalar tahlili. – Buxoro: Sadridin Salim Buxoriy, 2023. 232 b.
17. Фаҳруддин Али Сафий. Рашаҳоту айнил-ҳаёт («Обиҳаёт томчилари»): тарихий-маърифий асар / Табдил қилувчилар, нашрга тайёрловчилар: М.Ҳасаний, Б.Умрзоқ. Масъул муҳаррир: Б.Умрзоқ (ЎзРФА Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти). – Т.: Абу Али Ибн Сино номидаги тиббиёт нашриёти, 2004. – 536 б.
18. Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор. Табаррук рисолалар. Тошкент: Адолат, 2004. 386 б.
19. Яъқуб Чархий. Рисолаи унсия. (Дўстона суҳбат). Таржимон ва шарҳлар муаллифи. С. Раҳмонов. Самарқанд: “Самарқанд давлат чет тиллар университети” нашриёти, 2022. 78 б.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).